

Жусупов Б.А., Орозбаева Г.Б.

**ЖАШЫ ЖЕТПЕГЕНДЕРДИН ИШТЕРИ БОЮНЧА ЖАЗЫК
ПРОЦЕССУАЛДЫК ӨНДҮРҮШТҮН ӨЗГӨЧӨЛҮКТӨРҮ**

Жусупов Б.А., Орозбаева Г.Б.

**ОСОБЕННОСТИ УГОЛОВНО-ПРОЦЕССУАЛЬНОГО ПРОИЗВОДСТВА
ПО ДЕЛАМ НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИХ**

B.A. Zhusupov, G.B. Orozbaeva

ESPECIALLY THE CRIMINAL JUVENILE JUSTICE

УДК:343.121.

Бул макалада жашы жетпегендердин жазык, сот өндүрүшүндөгү иштерин кароо өзгөчөлүктөрү каралган.

The author reviewed peculiarities of criminal proceedings for juveniles' cases.

Азыркы учурда жашы жетпегендер тарабынан жасалып жаткан кылмыштардын саны кескин өсүүдө. Статистикалык маалыматтарга таянсак, азыркы учурдагы жалпы кылмыштуулуктун 15% пайызга чейинкиси, жашы жете элек өспүрүмдөр тарабынан жасалууда.

Жашы жетпегендердин криминалдык активдүүлүгү алардын курагы менен байланышы мыйзам ченемдүү керүнүш [1].

Кыргыз Республикасынын Улуттук статистика комитетинин 2010-жылындагы маалыматына таянсак, жашы жетпегендер тарабынан:

2005- жылы - 878;

2006- жылы - 857;

2007- жылы -760;

2008- жылы - 892;

2009- жылы - 846 кылмыш жасалган.

2010- Ошондой эле, жашы жетпегендерге карата да жасалган кылмыштар көбөйүүдө:

2005- жылы - 505;

2006- жылы - 597

2007- жылы - 755

2008- жылы - 868

кылмыш жасалган [2, 167- жылы-898 169-6.].

Мына ошондуктан адистердин, коомчулуктун көңүлүн буруу менен жашы жетпегендердин арасындагы кылмыштуулукту алдын алуу милдеттери мамлекеттик деңгээлде кароого алынууда.

Ошондой эле жашы жетпегендердин укуктук жактан коргоо, алардын укук эркиндиктерин камсыз кылуу проблемалары окумуштуу практиктерди кызыктырып келууде.

Жашы жетпегендердин курагы психологиялык өзгөчөлүктөрүн эске алуу менен, БУУ генералдык Ассамблеясы 1985-жылы жашы жетпегендер боюнча сот өндүрүшүнүн минималдык стандарттарын кабыл алган.

Бул максаттарды иш жүзүнө ашырууда атайын адистештирилген жашы жетпегендердин ишин кароо боюнча сотторду түзүү каралган,

Кыргыз Республикасынын жашы жетпегендердин жазык иштери боюнча өндүрүшү жазык процес-

суалдык мыйзамы тарабынан жалпы жана атайын эрежелер менен дагы жөнгө салынат.

Ага ылайык жашы жете элек өспүрүмдөрдүн кылмыштары жөнүндө иштер боюнча белгиленүүгү тийиш болгон жагдайлар тааныт [3, 392- б.]. Ал жагдайларга:

1) жашы жетпегендин курагы (туулган күнү, айы, жылы);

2) жашоосунун жана тарбияланышынын шарттары;

3) шыкакчы жана катышуучу чоң адамдардын бар же жок экендиги айкындалууга тийиш.

Жашы жетпегендин жин оорусуна байланышпаган кандайдыр-бир себептер боюнча акылы кем экендиги жөнүндө маалыматтар болгондо, ал узунун коомдук коркунучтуу аракеттерин аңдап биле ала тургандыгы жана аларды башкара ала тургандыгы да айкындалууга тийиш.

Ал жагдайларды белгилүү үчүн жашы жетпегендин ата-энеси, педагогдору, тарбиялоочулары жана зарыл маалыматтарды бере алуучу башка адамдар туралышы, ошого тете зарыл маалыматтар суратылып алынышы жана башка тергөө жана сот аракеттери жүргүзүлүшү мүмкүн.

Ошондой эле жашы жетпегендерге процессуалдык мажбурлоо чарасы колдонулат.

Бүгүт коюу чарасы катары камап коюу, ошондой эле кармоо он алты жашка чыга элек жашы жетпегенге карата көрсөтүлгөн негиздер болгон, өзгөчө учурларда гана колдонулушу мүмкүн.

Кармоо, камап коюу жөнүндө жашы жетпегендин ата-энесине же анын башка мыйзамдуу укукдуруну маалымдалат.

Камоодо болбогон жашы жетпеген шектүүнү, айыпталуучуну, соттолуучуну тергөөчүгө, сотко чакыртуу анын ата-энеси же башка мыйзамдуу укукдуру, ал эми жашы жетпеген атайын балдар мекемесинде кармалып турса, ал уюмдун администрациясы аркылуу жүргүзүлөт.

Жазык процессуалдык мыйзамында тергөө аракеттерин жашы жетпегенге карата жүргүзүүнүн өзгөчөлүктөрүн караган. Чоңдордон айрымаланып жашы жете электерди сурак кылуу учурунда милдеттүү жактоочунун катышуусу, же ата-энеси мыйзамдуу өкүлдөрүнүн, педагогдун катышуусу каралган. Сурак аракети күнүнү дем алуусуз эки сааттан, ал эми жалпы алганда күнүнү төрт сааттан ашпоого тийиш.

Он алты жашка толо элек, ошондой эле ал куракка толгон, бирок акылы кем деп таанылган жашы жетпеген шектүүнү, айыпталуучуну суракка алууда педагогдун жана психологдун катышуусу милдеттүү болот.

Педагог же психолог шектүүгү, айыпталуучуга тергөөчүнүн уруксаты менен суроо берүүгө, сурак протоколу менен таанышууга, анда жазылгандардын тууралыгы жана толуктугу жөнүндө пикирлерин жазуу жүзүндө берүүгө укуктуу.

Ошондой эле, соттук териштирүү учурунда жашы жетпеген соттолуучуну суракка алууда педагогдун, же психологдун катышуусу мүмкүн.

Жашы жетпегендер алдын ала тергөө, соттук териштирүү учурунда өздөрүнүн өкүлдөрүн катыштырууга укуктуу ал тергөөчүнүн токтому менен дайындалат.

Кыргыз Республикасынын Жарандык Процессуалдык Кодексине ылайык [4, 397-6.]: Жашы жетпегендин мыйзамдуу укулу жашы жетпегенден эмнеден шек саналаары же ал эмне үчүн айыпталаары жөнүндө билүүгө; айып коюуда катышууга; жашы жетпегенди суракка алууда, ошондой эле шектүү же айыпталуучу жашы жетпегенди жана анын жактоочусунун катышуусу менен жүргүзүлүүчү башка тергөө аракеттерине катышууга; узу катышкан тергөө аракеттеринин протоколдору менен таанышууга жана аларда жазылгандардын тууралыгы жана толуктугу жөнүндө пикирлерин жазуу түрүндө берүүгө; өтүнүктөрдү жана баш тартууларды берүүгө; тергөөчүнүн жана прокурордун аракеттери менен чечимдерине даттанууга; далилдерди келтирүүгө; тергөө бүткөндүн кийин иштин бардык материалдары менен таанышууга; андан ар кандай маалыматтарды жана ар кандай көлөмдү жазып алууга укуктуу.

Жашы жетпегендин мыйзамдуу укулдуу соттук териштирүүнүн башынан аягына чейин катышып отурат. Соттолуучунун мыйзамдуу укулунун келбей коюшу, ишти териштирүүнү токтотпойт.

Жашы жетпеген соттолуучуну соттук териштирүү учурунда ага терс таасирин тийгизүүчү жагдайлар болот деп эсептесе, сот залынан чыгарылышы мүмкүн.

Сот териштирүү боюнча жашы жетпегенге шарттуу соттоо, эркиндигинен ажыратууга, атайын тарбиялоо, же башка тарбиялоо мекемесине жайгаштыруу, же болбосо мажбурлап тарбиялык таасир көрсөтүү чараларын колдонбосо, бул жөнүндө жашы жете

элек өспүрүмдүрдүн иштери боюнча комиссияга маалымдайт.

Ошондой эле, сот жашы жетпегендин жазадан сот тарабынан атайын, же башка тарбиялоо мекемесине жиберүү менен бошотушу мүмкүн.

Адам он сегизге толгондон кийин анын тарбиялоо мекемесинде болушун узартууга жалпы билим берүүчү же кесиптик даярдыкты аяктаганга чейин гана жол берилет [5, 403-6.].

Адамдын атайын тарбиялоо мекемесинде болушун токтотуу же болбосо анда болуу муунун узартуу жөнүндө маселе мекеменин администрациясынын жана жашы жете элек өспүрүмдөрдүн иштери боюнча комиссиянын биргелешкен сунушунун негизинде укум чыгарган же соттолгон жашы жетпегендин жашаган жери боюнча соттун, же мекеме турган жердин сотунун судьясы тарабынан он күндүк мөөнөттү жеке каралат.

Жогорудагы каралган негиздерди эске алуу менен биз жазык процессуалдык мыйзамындагы жашы жете электердин иштери боюнча өндүрүш өзгөчөлүктөрүн карап чыктык.

Ага ылайык жазык процессуалдык мыйзамында жашы жете электерге карата гумандуулук принциби колдонулуп, алардын жаш, психологиялык, курактык өзгөчөлүктөрүн эске алуу менен аларга карата мажбурлоо чарасынын колдонулушу, алдын ала тергөө аракеттерин жүргүзүү, соттук териштирүү өзгөчөлүктөрүн карап аларга укук жана эркиндиктерин камсыз кылуу максатында кепилденген кошумча шарттарды карайт.

Бул шарттар биздин оюбузча жашы жете электердин укук жана эркиндиктерин сактоодо борбордук орунга ээ болуп, алардын укук жана эркиндиктерин жазык процессуалдык мыйзамында өзгөчө коргоого алынарын шарттайт.

Адабияттар:

1. Н. Ф. Кузнецова. Криминология - М.-2008- ж.,-956.
2. Кыргыз Республикасынын Улуттук статистика комитетинин 2010-ж. отчету, 167-169 б.
3. Кыргыз Республикасынын Жарандык Процессуалдык Кодекси, 1999-ж. 392-б.
4. Кыргыз Республикасынын Жарандык Процессуалдык Кодекси, 1999-ж. 397-б.
5. Кыргыз Республикасынын Жарандык Процессуалдык Кодекси, 1999-ж. 403-б.

Рецензент: к.ю.н., доцент Мамазакиров Р.